

ชื่อหนังสือพิมพ์	วันที่	ปีที่	ฉบับที่	หน้า
เชียงใหม่นิวส์	21 ต.ค. 2555	21	7654	5

ร้อยเรื่อง
เมืองลำานนา
ปีที่ ๑๔

ทำน้ำปิงโบราณ เมืองเชียงใหม่

การ

เดินทางหรือการใช้แม่น้ำปิงเพื่อคมนาคม จำเป็นต้องมีท่าเรือหรือ
ทำน้ำ เกิดขึ้นหลายแห่ง ซึ่งแต่ละทำน้ำก็มีความสำคัญ ได้แก่

ทำน้ำสำหรับขนขึ้นไม้ซุง เป็นทำน้ำของผู้ที่มีโรงเลื่อยส่วน

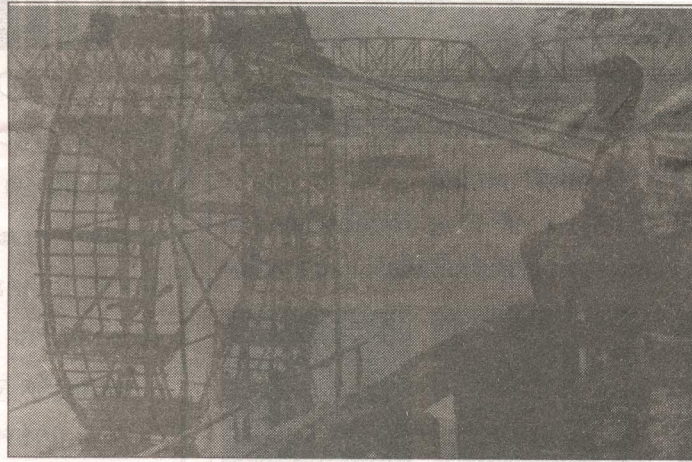
ตัวทำการแปรรูปไม้ท่อนเพื่อใช้ในการก่อสร้างบ้านเรือน หรืออาจจะชักลากไม้
ขึ้นเก็บไว้เพื่อขายให้กับบริษัทต่างๆ ซึ่งไม่ได้รับสัมปทานจากทางราชการ ไม้
เหล่านี้ลำเลียงมาในรูปของแพประกอบด้วยไม้ซุง จะจอดเฉพาะท่าของแต่ละเจ้าของ
เช่น ทำน้ำพ่อเลียงหม่องผ่อ ทำน้ำพ่อเลียงน้อยแก้ว ทำน้ำขุนกัน ทำน้ำเจ๊กแก้ว
ทำน้ำเจ๊กภูเทียม และท่าจักรของหมอมเอ็ม.เอ.ซิค เป็นต้น

ทำน้ำสำหรับขนขึ้น-ขนลงสินค้า เรือสือดอ ซึ่งเป็นเรือขนาดเล็กกว่า แม่ปะ

จะจอดเคียงคู่กันไปเสมอ ทำจอดทำน้ำฝั่งโน้นฝั่งนี้
แล้วแต่จะตกลงกันไว้กับผู้รับเหมา แต่ที่เห็นจะ
คึกคักและทำใหญ่นั้นคือทำน้ำไปรษณีย์ท่าสะตอย ท่า
วัดเกต และท่าศาลา เป็นต้น สินค้าที่ขึ้นลง ณ ท่า
ไปรษณีย์หรือทำน้ำสถานนั้น ตั้งอยู่ที่ว่าการอำเภอ
เมืองเชียงใหม่ (ปัจจุบันเป็นโรงเรียนคำเที่ยงอนุสรณ์)
คือผ้าชนิดต่างๆ เครื่องเหล็ก เครื่องมือช่าง เหล้าฝรั่ง
อาหารกระป๋อง ของกินของใช้และเครื่องอุปโภค

ชื่อหนังสือพิมพ์	วันที่	ปีที่	ฉบับที่	หน้า
เชียงใหม่นิวส์	21 ต.ค. 2555	21	7654	5

บริโภคต่างๆ ในขณะนั้นนครเชียงใหม่ยังอยู่ในสภาพของประเทศราช อาหารการกินจึงค่อนข้างอดคัตและขาดแคลนมาก การบุกเบิกที่ดินเพื่อทำไร่ ทำนาและทำสวนจึงไม่มีมากนัก เว้นแต่การปลูกต้นหมากพลู และปล่อยครั้งตามต้นจำฉา สินค้าที่นำไปขายหาเรื่อสอง จึงได้แก่ ครั่ง หมาก พริกแห้งและของป่าเท่านั้น สินค้าที่เหนือจากนี้มีราคาสูงคือ ผืน ซึ่งบรรดาพ่อค้าชาล่องจะนำผืนลงไปด้วย ทั้งที่กฎหมายได้ตราขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 2 ว่า “ห้ามซื้อ ห้ามขายผืนและห้ามสูบผืน (พ.ศ.2345)”

ในสมัยนั้นเรื่องยาเสพติด เช่น กัญชา ยุคนั้นมีวางขายตามท้องตลาดอย่างเปิดเผย ขายเป็นมัดเล็กๆ ผู้ที่ต้องการสูบกัญชาก็สามารถนำไปหั่นสูบในโรงสูบผืนได้ ไม่ผิดกฎหมายแต่ประการใด โรงสูบผืนสมัยนั้นมีอยู่ 3 แห่ง คือโรงสูบผืนตรอกเล่าใจัว โรงสูบผืนประตูแดงและโรงสูบผืนหลังโรงหนังตงเฮง เจ้าหน้าที่กรมสรรพสามิตเป็นผู้จำหน่ายผืนแก่ผู้เข้าไปสูบของรัฐและเอกชน เรียกว่า “ผืนเถื่อน”

ท่าน้ำต้อนรับเจ้านาย ท่าน้ำจะเป็นท่าผูกขาดใช้เฉพาะเจ้านาย เป็นท่าขึ้น-ลงและจอดเรือของเจ้านายเท่านั้น ซึ่งมีบันทึกการเดินทางเสด็จมาเยี่ยมนครเชียงใหม่ของพระราชชายาเจ้าดารารัศมี เมื่อปี พ.ศ.2451-2452 ซึ่งเป็นการเตรียมการรับเสด็จทางเรือพระที่นั่งตามลำน้ำปิง ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่และสำคัญยิ่งในสมัยนั้น ข้าหลวงประจํานครเชียงใหม่ (เทียบเท่าผู้ว่าราชการจังหวัด) ต้องส่งของคําสั่งจากกระทรวงมหาดไทย ทำการสำรวจพื้นที่ ออกคําสั่งถึงนายอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านท้องที่ที่ขบวนจะเสด็จผ่านโดยการเกณฑ์แรงงานราษฎร ตัดไม้ซาง ไม้บงและฟาง เพื่อทำประรำชั่วคราว ดอนรับขบวนเรือของพระราชชายาเจ้าดารารัศมีที่จะจอดพักค้างคืน

รัศมีที่จะจอดพักค้างคืน

ท่าน้ำสำหรับเจ้านายอาบนํ้าดำหัว ท่าน้ำจะจัดขึ้นเป็นกรณีพิเศษในวันสงกรานต์หรือวันสังขารล่อง ซึ่งเป็นประเพณีที่คนพื้นบ้านจะรักษาไว้อย่างเคร่งครัดโดยการนำของเจ้าผู้ครองเมืองในยุคนั้น พระยาอนุบาลพายัพกิจได้บันทึกไว้ว่า ตามที่ได้สืบถามผู้สูงอายุในเชียงใหม่ว่าขณะที่ พระเจ้าอินทวิชยานนท์ เป็นเจ้าครองเชียงใหม่อยู่นั้น เมื่อถึงวันสงกรานต์ล่อง (วันมหาสงกรานต์) พระเจ้าอินทวิชยานนท์แต่งตั้งเสด็จแต่เจ้าหลวงจากคุ้มหลวงกลางเวียง

ชื่อหนังสือพิมพ์	วันที่	ปีที่	ฉบับที่	หน้า
เชียงใหม่นิวส์	21 ต.ค. 2555	21	7654	5

ซึ่งมีบริเวณประมาณหน้าศาลากลางจังหวัด (หลังเดิม) ประทับแคร่หาม มี ขบวนแห่หม้อ กลอง พร้อมด้วยเจ้านาย พระญาติราชวงศ์ ข้าราชการบริวารตาม เสด็จออกจากคุ้ม มุ่งหน้าไปตามประตูช้างเผือกเลียบคูเวียงลงไปจนถึงท่าน้ำ เจริญงาม ในบริเวณนั้นเคยมีคุ้มของเจ้านายอยู่ทางด้านเหนือและใต้

เมื่อขบวนแห่ถึงพร้อมแล้ว พระเจ้าอินทวิชยานนท์จะเสด็จลงสู่ที่ประทับ ซึ่งจัดไว้กลางแม่น้ำปิงทางสะพานเชือก ที่ประทับนั้นทำด้วยไม้มะเดื่อ เรียกว่า “ป่องเดื่อ” เมื่อเสด็จถึงป่องเดื่อแล้ว ลงสรงน้ำดำหัวในแม่น้ำปิง ขึ้นจากน้ำ แต่งองค์แล้ว เจ้านาย พระญาติ พระวงศ์ ลงโปรดน้ำขออวยพร โอกาสเดียวกัน นั้น ชาวลัวะ ชาวยาง ส่วนมากมีภูมิลำเนาอยู่ในอำเภอแม่สะเรียงและท้องที่อื่น ของแม่ฮ่องสอน ลงไปเฝ้าถวายดอกเอื้องแซะ ยาสูบและกลองยาสูบ ซึ่งท่านจะ ทรงสุบยาหลังจากที่ถวายให้แล้ว ณ ที่นั้น ของถวายอีกอย่างหนึ่งได้แก่ ขิง ซึ่ง พระเจ้าอินทวิชยานนท์ทรงเคี้ยวแล้วฟันใส่พานพวกลัวะพวกยางที่มาเฝ้า ซึ่ง

พวกนั้นนิยมว่า พันทุกซ์พันภัย ทำไร่นาได้ผลดี เสร็จพิธีแล้วเสด็จขึ้นประทับ แคร่หามไปตามถนนวิชยานนท์ ผ่านไปทางตลาดออกสู่ถนนท่าแพ พอคำ คหบดี คนเฒ่าคนแก่ หรือผู้ที่มีความปรารถนาจะรดน้ำ พระเจ้าอินทวิชยานนท์ก็ทรง รับด้วยความยินดี แล้วขบวนแห่ก็วกไปตามถนนท่าแพถึงกลางเวียงแล้วเลี้ยว ขวาลุยไปทางคุ้มหลวง เป็นอันเสร็จพิธี

ท่าน้ำเพื่อชักน้ำขึ้นในการเกษตรกรรม เนื่องจากแม่น้ำปิงในยุคนั้นยัง ไม่มีเขื่อนหรือฝายกั้นน้ำแต่อย่างใด น้ำจึงไหลเชี่ยวอยู่ในร่องน้ำตลอดทั้งปี จึงมี

ชื่อหนังสือพิมพ์	วันที่	ปีที่	ฉบับที่	หน้า
เชียงใหม่นิวส์	21 ต.ค. 2555	21	7654	5

ชาวบ้านได้ทำหลุก (ระหัด) ติดอยู่ทั้งสองฝั่ง จะสร้างห่างจากฝั่งหรือติดฝั่งสุดแล้วแต่น้ำไหลผ่าน แขนกลางของหลุกจะทำด้วยแก่นไม้ ส่วนประกอบอื่นเป็นไม้ไผ่ทั้งสิ้น น้ำจะไหลพัดเอาตะไคร้ที่ติดกับไม้ไผ่วงกลมที่เจาะเป็นกระบอกรอไว้ พอถึงตอนบนก็เทน้ำใส่ราง ลงสู่ท่อไม้ไผ่ที่เจาะทะลุปล้อง ทำให้น้ำไหลลงสวนผักที่ชาวบ้านปลูกไว้บนฝั่งน้ำทั้งสองฟากของแม่น้ำปิง หลุกจะหมุนอยู่ตลอดทั้งกลางวันกลางคืน พอถึงช่วงน้ำหลาก ไม้ซุงไหลมากก็พังหลุกหายลงไปในสายน้ำปิง พอหมดหน้าฝนน้ำไหลตามปกติ ก็สร้างกันขึ้นใหม่ ริมฝั่งปิงจึงเป็นแหล่งปลูกพืชผลต่างๆ มากกว่าแหล่งอื่น

ชื่อหนังสือพิมพ์	วันที่	ปีที่	ฉบับที่	หน้า
เชียงใหม่นิวส์	21 ต.ค. 2555	21	7654	5

ทำน้ำอุโบสถหรือทำน้ำอันเป็นมงคลในการล่องเรือ ในสมัยนั้นมีทำน้ำอุโบสถที่เห็นก็คือ “ทำน้ำวังสิงห์คำ” ตรงข้ามทำน้ำวัดศรีโคง เป็นอุโบสถหลังใหญ่สร้างด้วยไม้สักทั้งหลัง มีลวดลายแกะสลักมีห้องกว้างขวาง จะใช้ในการบวชพระ บวชเณร หลังจากเมื่อเกิดน้ำท่วมใหญ่ได้พัดเอาอุโบสถพังทลายลงจากนั้นก็ไม่ได้เห็นการสร้างขึ้นแทนอีกเลย ผู้ที่ใช้เรือล่องในยุคนั้น มีสัจจะหลายประการพึงกระทำ ขณะที่เรือล่องสู่ภาคกลางของประเทศ ก่อนจะล่องเรือก็ทำพิธีบวงสรวงขอขมาเจ้าที่ เทวดารักษาทำน้ำ ที่ชาวเรือจะแวะขอประพรมน้ำมนต์จากตู้หลวง วัดชัยมงคล เพื่อเรือเข้าสู่แก่งต่างๆ ได้อย่างปลอดภัย จึงมีชื่อเรียกว่า “ทำเรือวัดชัยมงคล”

ทำเรือที่ใช้ในกิจกรรมอย่างอื่น ทำน้ำประเภทนี้แบ่งย่อยลงไปเป็นทำน้ำผูกขาดเฉพาะ และทำน้ำเอกชน ที่ว่าเป็นทำน้ำผูกขาดนั้น คือทำน้ำใช้เฉพาะเจ้านาย ราชบรรดาศักดิ์จะไปใช้ไม่ได้ คือ “ทำน้ำคุ้มหลวง” เป็นทำน้ำที่อยู่ติดกับคุ้มหลวงของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ของพลตรีเจ้าแก้วนารัฐ เป็นทำน้ำสำหรับช้างของเจ้าหลวงลงอาบน้ำ ช้างหลายเชือกจะลงไปอาบน้ำพร้อมๆกัน โดยมีควาญช้างเป็นผู้ลงไปกับช้าง ทำความสะอาดถูเรือนร่างของช้างให้ผ่องแผ้ว ทำอาบน้ำช้างมีอยู่สองแห่ง คือทำน้ำตันลำไย กับ ทำน้ำคุ้มหลวง

ส่วนทำน้ำสำหรับเอกชน เช่นของ ห้างบอร์เนียวและห้างทองบอมเบย์นั้นก็ต่างหาก ซึ่งมีชื่อว่า “ทำน้ำห้างบอร์เนียว” ตั้งอยู่ตรงข้ามสำนักงานของบริษัทบอร์เนียว จำกัด ซึ่งต่อมาได้ถวายช้างเผือกแก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 แห่งเชือก ซึ่งเป็นช้างคู่บารมี มีพระนามว่า “พระเศวตคชเชตติลภ” อันเป็นช้างประวัติศาสตร์สำคัญเชือกหนึ่งของไทย

ทำน้ำของกรมป่าไม้ ซึ่งตั้งอยู่ที่สำนักงานป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่ เป็นทำน้ำที่คู่กับเชียงใหม่และมีความสำคัญในทางประวัติศาสตร์ในการเสด็จกลับมาเยี่ยมบ้านเกิดเมืองนอน ของพระราชชายาเจ้าดารารัศมี เมื่อ พ.ศ.2451-2452

จักรพงษ์ คำบุญเรือง

jakpong@chiangmainews.co.th